

педагогіки. Крім того, звернення до музикування в навчанні активізує останнє, сприяє формуванню музичних здібностей і креативних якостей особистості.

Перспективним напрямом у сучасній музичній педагогіці є використання електронних музичних інструментів і застосування комп'ютерних програм. Електронні інструменти, відкриваючи необмежені можливості творчого музикування, ставлять перед музичною педагогікою нові завдання, які потребують подальшого вивчення і вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рыжкин И. Я. Теория ладового ритма (Б. Яворский) / Мазель Л. А., Рыжкин И. Я. // Очерки по истории теоретического музыкознания. – М.–Л. : Госмузиздат, 1939. – С. 105–205.
2. Глебов И. Музыка в современной общеобразовательной школе / Игорь Глебов. – Л. : Брокгауз–Эфрон, 1926.
3. Шторк К. Система Далькроза / Шторк К.; пер. с нем. Р. Варшавской и Н. Левинской; под редакцией и с предисловием П. П. Гайдебурова. – Л. : Изд. «Петроград», 1924. – 133 с.
4. Дебосаи Л. Метод Кодаи и его основы / Дебосаи Л. // Музыкальное воспитание в Венгрии / Сост. Л. А. Баренбойм. – М. : Советский композитор, 1983. – С. 41–64.
5. Леонтьева О. Карл Орф / О. Леонтьева. – М. : Музыка, 1964. – 160 с.
6. Кабалевский Д. Основные принципы и методы экспериментальной программы по музыке для общеобразовательной школы / Кабалевский Д. // Музыкальное воспитание в Советском Союзе / Ред.-сост. Л. Баренбойм. – М. : «Сов. композитор», 1977. – С. 62–67.
7. Михайличенко О. В. Музыкальная педагогика как отрасль педагогической науки и теория музыкального учебно–воспитательного процесса / Михайличенко О. В. // Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко, редактор Г. Ю. Ніколаї. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – С. 67–101.
8. Апраксина О. А. Из истории музыкального воспитания в советской школе / О. А. Апраксина // Музыкальное воспитание в школе. – М. : Просвещение, 1990. – С. 20–27.
9. Музыкальное образование в школе: учеб. пособие для студ. муз. фак. и отд. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Л. В. Школяр, В. А. Школяр, Е. Д. Критская и др.; Под ред. Л. В. Школяр. – М. : Академия, 2001. – С. 232–238.
10. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б. Асафьев. – М., Л. : Музыка, 1973. – 144 с.

УДК 376.352.04

Бондаренко Ю. А.,
докторант Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри корекційної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ

У статті висвітлено шляхи посилення корекційної ефективності процесу музичного виховання у дошкільних навчальних закладах для дітей зі зниженим зором. Встановлено, що для побудови корекційно спрямованого процесу музичного виховання необхідним є вивчення музично-особистісного розвитку дитини і виявлення у ньому порушень. У ході експериментального дослідження об'єктами корекційного впливу визначено компоненти мотиваційної сфери, емоційно-ціннісного, вербально-інтонаційного, когнітивного, психомоторного, творчого розвитку. З урахуванням виявлених порушень шляхами реалізації корекційно спрямованого процесу музичного виховання визначено змістовий і процесуальний його діапазони. Змістовий ґрунтується на принципах організації процесу музичного виховання з дошкільниками зі зниженим зором, методах і прийомах музично-особистісного розвитку. Процесуальний реалізує корекційну методіку та її посилення шляхом впровадження корекційних занять з музичного виховання: ритміки, музичної логоритміки, горизонтальної пластики, музикотерапії, які цілеспрямовано впливають на порушені сторони музично-особистісного розвитку і сприяють розвитку компенсаторних механізмів. Окреслені у роботі шляхи визначають корекційну спрямованість процесу музичного виховання у дошкільних навчальних закладах для дітей зі зниженим зором

Ключові слова: музичне виховання, музично-особистісний розвиток, діти зі зниженим зором, корекційно спрямований процес.

Бондаренко Ю. А. Коррекционная направленность музыкального воспитания дошкольников со сниженным зрением. В статье освещены пути усиления коррекционной эффективности процесса музыкального воспитания в дошкольных учебных заведениях для детей с пониженным зрением. Установлено, что для построения коррекционно направленного процесса музыкального воспитания необходимо изучение музыкально-личностного развития ребенка и выявление в нем нарушений. В ходе экспериментального исследования объектами коррекционного воздействия определены компоненты мотивационной сферы, эмоционально-ценностного, вербально-интонационного, когнитивного, психомоторного, творческого развития. С учетом выявленных нарушений путями реализации коррекционно направленного процесса музыкального воспитания определены содержательный и процессуальный его диапазоны. Содержательный

основывается на принципах организации процесса музыкального воспитания с дошкольниками с пониженным зрением, методах и приемах музыкально-личностного развития. Процессуально реализует коррекционную методику и ее усиление с помощью внедрения коррекционных занятий по музыкальному воспитанию: ритмики, музыкальной логоритмики, горизонтальной пластики, музыкотерапии, которые целенаправленно влияют на нарушенные стороны музыкально-личностного развития и способствуют развитию компенсаторных механизмов. Обозначенные в работе пути усиления коррекционной эффективности процесса музыкального воспитания в дошкольных учебных заведениях для детей с пониженным зрением определяют его коррекционную направленность

Ключевые слова: музыкальное воспитание, музыкально-личностное развитие, дети с пониженным зрением, коррекционно направленный процесс.

Bondarenko Y. Correctional Direction of Education of Preschoolers with Decreased Sight. The given article focuses in the means of intensifying correctional effectiveness of music education at music educational establishments for children with decreased sight. There has been found out that in order to establish correctional direction of music education there is a great necessity to study the development of a child and reveal psychological development defection. While conducting the experiment there were defined components of motivation sphere, emotionally integrated, verbal and intonational, cognitive, psychomotoric, creative development. Taking into account detected defections there were defined two ways of correctional process of music education such as content and procedural ones. Content diapason is based on principles of managing music education process among preschoolers with decreased sight as well as methods and techniques of personal music development, while procedural one realizes correctional methodology and its intensification with the help of introduction correctional knowledge from music education.

Methodology of personal music development among preschoolers with decreased sight is grounded on 5 stages: propaedeutical, motivational-emotional, music-cognitive, music-active, reproductive and creative, which solve the common goal – improving the levels of personal music development of preschoolers with decreased sight by means of a number of correctional developing tasks: motivational, emotional and axiological, cognitive-epistemological, effective and practical, creative, compensation. In accordance with every stage of experimental methodology there were defined correctional developing «over-tasks». Intensification of correctional effectiveness of music educational process of preschoolers with decreased sight is carries out with the help of implementing correctional knowledge into practice: rhythmic, music logorhythmic, horizontal plastics, music therapy, which purposefully influence defections of psychophysical development and facilitate development of compensatory mechanisms.

Thus, directed ways of intensifying correctional effectiveness of the music educational process among preschool educational establishments for children with decreased sight define its correctional direction.

Key words: music education, personal music development, children with decreased sight, correctionally directed process.

Для повноцінного розвитку і соціальної адаптації дітей із порушеннями зору необхідна організація корекційно-педагогічної роботи, яка повинна пронизувати увесь освітній процес, усю систему діяльності закладів для таких дітей. Загальною метою корекційно-педагогічної роботи є формування у дитини з порушеннями зору способів компенсації сліпоті і слабозорості та корекція вторинних відхилень у психофізичному розвитку. Головними об'єктами спрямування корекційно-педагогічних впливів повинні бути компоненти особистості: її пізнавальні, емоційно-вольові процеси, спрямованість, активність тощо. Дослідження науковців (Л. Вавіна, В. Єрмаков, В. Кобильченко, В. Ремажевська, Б. Сермеєв, Є. Синьова, Б. Шеремет та ін.) показали, що об'єктами корекції в процесі розвитку дитини з вадами зору є пізнавальна сфера, фізичний розвиток, якості особистості. Грунтуючись на фундаментальних дослідженнях з цього питання, ми спробували визначити шляхи посилення корекційної ефективності музичного виховання дошкільників зі зниженим зором.

Здійснений теоретичний аналіз засвідчив, що музичне мистецтво має необмежений виховний, освітній і розвивальний вплив на особистість людини (О. Апраксина, Б. Асаф'єва, Л. Баренбойма, Д. Кабалевський, О. Кононко, О. Медведєва, К. Стеценко, О. Сухомлинський, М. Лазарєв, О. Лобова, В. Мазєпа, Г. Падалка, Л. Подимова, О. Ростовський, М. Шафнер, С. і В. Шацькі, О. Щолокова, Б. Яворський та ін.).

У результаті аналізу фахової літератури виявлено, що музичне мистецтво з початку ХХ ст. до сучасного часу відіграє важливу роль і у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами: з порушеннями *центральної нервової системи* (Н. Власова, В. Гіляровський, В. Гринер та ін.); *глухими і слабочуючими* (Л. Брозело, Н. Збруєва, А. Кагарлицька, Н. Карабанова, А. Киштимова, І. Ляхова, І. Муратов, З. Пуніна, Є. Рау, М. Рау, С. Чешева, Є. Шершенєва, О. Яхніна, Г. Яшунська та ін.); з *порушеннями мовлення* (Н. Власова, Г. Волкова, В. Гринер, Л. Глубокова, Г. Короткова, Н. Самойленко, Н. Сладкова, Н. Тугова, А. Кагарлицька, Є. Рау, Ю. Флоренська, Г. Шашкіна, Є. Шершенєва та ін.); з *порушеннями розумового розвитку та затримкою психічного розвитку* (Т. Білоус, О. Гаврилушкіна, І. Євтушенко, О. Зеленов, М. Козленко, О. Медведєва, С. Міловська та ін.), з *порушеннями зору* (А. Андрасян, Т. Герашенко, О. Гребньов, І. Гудим, М. Деркач, В. Єрмаков, М. Земцова, Ю. Картава, З. Колесников, В. Кручинін, В. Кузнецова, Л. Куненко, Л. Нафікова, Н. Остапенко, Є. Синьова, В. Феоктистова, Е. Ютріна та ін.).

Однак у галузі української дошкільної тифлопедагогіки теоретико-методичне вивчення проблеми корекційного спрямування музичної діяльності не проводилося. Аналіз практики організації музичного виховання у дошкільних навчальних закладах для дітей зі зниженим зором показав недостатнє розуміння музичними керівниками та іншими фахівцями закладу корекційних можливостей музики, її засобів і різних

видів музичної діяльності, відсутність методичного забезпечення щодо організації корекційно спрямованого процесу музичного виховання. Тож, проблема корекційної спрямованості музичного виховання дошкільників зі зниженим зором потребує негайного вирішення на теоретичному і практичному рівнях, що було здійснено нами впродовж 2013–2017 р.р.

Грунтуючись на результатах власного експериментального дослідження, **метою** роботи є висвітлення шляхів посилення корекційної ефективності процесу музичного виховання у дошкільних навчальних закладах для дітей зі зниженим зором.

Теоретичний аналіз дозволив нами висунути гіпотезу про те, що цілісна система музичного виховання дітей зі зниженим зором, перш за все, визначається суттєвою відмінністю її від системи музичного виховання нормальнозорих дітей як у структурній побудові, так і у її змісті, виходячи зі своєрідності об'єкта, на який вона спрямована. Принципове методологічне значення для розробки цілісної системи музичного виховання дітей з порушеннями зору мають вчення про первинний дефект (Л. Виготський) як причину появи вторинних відхилень та учіння щодо компенсації порушених функцій (П. Анохін, Л. Виготський, М. Земцова, В. Лубовський, М. Певзнер, В. Синьов, Л. Солнцева та ін.), які вказують на необхідність уведення у загальну систему музичного виховання спеціального змісту, методів і засобів корекційно-компенсаторного розвитку. Розроблена нами система корекційного спрямування музичного виховання дошкільників зі зниженим зором розглядається у контексті педагогічної системи і передбачає об'єднання учасників педагогічного процесу, в якому висувається корекційна мета і розв'язуються корекційно-розвивальні завдання, спрямовані на корекцію вторинних відхилень у музично-особистісному розвитку та формування і розвиток компенсаторних процесів.

Доведеним і безперечним є той факт, що для організації корекційно-спрямованого процесу необхідним є вивчення розвитку дитини і виявлення у ньому прогалин, порушень, недоліків. Проведене нами констатувальне дослідження допомогло виявити порушені сторони музично-особистісного розвитку дошкільників зі зниженим зором в єдності таких структурних його елементів, як: мотиваційна сфера, емоційно-ціннісний, вербально-інтонаційний, когнітивний, психомоторний, творчий розвиток, недоліки яких під час музичного виховання стали об'єктами корекційного впливу.

З урахуванням виявлених порушень будувався процес корекційного спрямування музичного виховання, шляхами реалізації якого визначено:

1. Дотримання принципів організації корекційно спрямованого процесу музичного виховання.
2. Використання методів, прийомів і засобів музично-особистісного розвитку.
3. Розробка методики реалізації корекційного спрямування музичного виховання.
4. Впровадження у процес музичного виховання його корекційних форм (ритміки, музичної логоритміки, горизонтальної пластики, музикотерапії).

Важливими для нашого дослідження виявилися такі принципи реалізації корекційно спрямованого процесу музичного виховання: гуманістичної спрямованості; цілеспрямованості, корекційно-компенсаторної спрямованості, художньо-корекційного впливу, педагогічного оптимізму, особистісно-діяльного, індивідуального і диференційованого підходів, оптимальності і варіативності корекційно-педагогічних впливів, стимулювання самостійної активності дитини, комплексно-тематичний тощо.

У технологіях формування експерименту застосовувалась низка методів музично-особистісного розвитку, які ґрунтувалися на найбільш поширеній класифікації, заснованій на джерелах передачі і характері сприймання інформації. Тож, нами використано групу словесних, наочних і практичних методів і прийомів зі специфікою їх використання. Використання будь-якого методу чи прийому спрямовувалося на корекцію порушених компонентів музично-особистісного розвитку, розвиток компенсаторних процесів. Найбільш поширеними словесними методами виявилися розповідь, бесіда, пояснення, використання художнього слова, методи спрямованої допомоги педагога у вигляді інструкцій, порад, словесної підтримки, підказки тощо, особливий корекційний вплив яких діяв на пізнавальну сферу і стосувався формування правильних музичних образів, вербального уточнення змісту музики, корекції неправильно сформованих музичних уявлень, розвитку інтонаційної виразності мовлення, емоційного словника дитини тощо.

Важливе значення на заняттях з музичного виховання мав метод наочності, систематичне застосування якого сприяло більш швидкому, усвідомленому, глибокому та міцному засвоєнню дошкільниками зі зниженим зором музичного та музично-рухового матеріалу, що позитивно впливало на музично-особистісний розвиток загалом. Корекційна роль використання методів наочності полягала у створенні умов для розвитку чуттєвого пізнання, що було особливо важливо для досліджуваної категорії дітей, у зв'язку зі звуженою основою їх сприймання, а також у збагаченні сенсорного досвіду, розвитку спостережливості, формуванні музичних образів тощо. При правильному застосуванні наочності створюється не лише конкретно-образна база, але й відбувається формування перцептивних дій дітей (І. Моргуліс). При цьому значно покращувалася і якість процесу корекційного спрямування музичного виховання.

Важливого значення у процесі музичного виховання надавали практичним методам музично-особистісного розвитку, які використовувалися у взаємодії зі словом і різними видами унаочнення. Використання специфічних практичних методів і прийомів дозволяло ефективніше реалізувати поставлені корекційно-розвивальні завдання музичного виховання досліджуваної категорії дітей. Так, нами застосовувалися метод поетапного навчання, метод стимульованих дій, метод ритмодекламації, метод імітування, метод креативного відтворення, методи компенсаторного розвитку.

Сфера практичного втілення корекційного спрямування музичного виховання дошкільників зі зниженим зором відбувається через зміст методики та впровадження блоку корекційних занять. Методика реалізації корекційного спрямування музичного виховання передбачала реалізацію корекційно-розвивальних завдань, які були спрямовані на корекцію, розвиток і дорозвиток досліджуваних компонентів музично-особистісного розвитку (*виділених нами об'єктів корекції*) з метою вирішення загальної **мети** – покращення рівнів музично-особистісного розвитку дошкільників зі зниженим зором.

До корекційно-розвивальних *завдань* нами віднесено:

1. *Потребово-мотиваційні*: формування інтересу до спілкування з музичним мистецтвом і бажання участі у різних видах музичної діяльності.

2. *Емоційно-аксіологічні*: розвиток емоційної активності, подолання мімічних і рухових стереотипів, активізація словника емоційної лексики, розвиток музичних уподобань.

3. *Когнітивно-гносеологічні*: розвиток сприймання та розуміння музичних творів, профілактика вад мовлення, розвиток засобів інтонаційної виразності мовлення.

4. *Дієво-практичні*: розвиток музично-рухової активності, просторової організації рухів, координації рухів, координації рухів з мовленням.

5. *Креативні*: розвиток музично-творчих здібностей.

6. *Компенсаторні*: розвиток слухового, зорового, тактильно-кінестетичного аналізаторних систем в різних видах музичної діяльності.

Для реалізації вищевказаних завдань у методиці музично-особистісного розвитку дошкільників зі зниженим зором виділено 5 етапів з конкретизацією корекційно-розвивальних «надзавдань». Обґрунтуємо і розкриємо їх сутність.

I пропедевтичний етап реалізується у період немовляти та раннього дошкільного віку (у колі сім'ї) дітей із порушеннями зору за допомогою доступних видів і засобів музичної діяльності. Важливість прилучення дитини до музичного мистецтва з раннього віку підкреслено у низці праць як науковців, так і практиків (В. Бехтерев, Н. Ветлугіна, Р. Слек та ін.), які акцентують увагу на тому, що музика вважається найбільш доступним видом мистецтва для дітей раннього віку і сприяє розвитку музичних здібностей, пізнавальних процесів, емоцій і почуттів, утворює основу для «входження» дитини в оточуюче середовище. Тож, корекційно-розвивальними «надзавданнями» цього етапу виявилися такі: 1) розвиток слухового сприймання; 2) формування та розвитку музичних образів; 3) розвиток мовлення та мотивації до спілкування; 4) розвиток музично-ритмічних рухів.

Результати констатувального етапу дослідження засвідчили значні недоліки у розвитку мотиваційної сфери дошкільників зі зниженим зором, що мали прояв у нестійкості, поверховості, вибірковості, пасивності чи відсутності інтересу до музичного мистецтва та бажання участі у різних видах музичної діяльності. У розвитку емоційно-аксіологічної сфери також виявлено низку порушень, пов'язаних із фрагментарністю, поверховістю, пасивністю неемоційністю сприймання музичних творів і музично-рухового матеріалу. У таких дітей іноді відбувалося неадекватне сприймання музики, що зовнішньо проявлялося у вигляді стереотипних рухів, або вони були взагалі пасивними у проявах емоційної активності, з відсутністю мімічних, пантомімічних реакцій, збіднілими, обмеженими вокальними та руховими реакціями, останні з яких мали прояв лише у вигляді ритмічного хитання тулубом і кивання головою. Деякі діти виявляли і негативні емоційні реакції на пропозицію послухати музику або емоційно обмежено реагували на музику спокійного, сумного характеру, незнайомі музичні твори тощо. Ці дані підтверджують наукові дослідження, в яких зазначаються характерні закономірності в розвитку зовнішніх емоційних проявів, особливо виразних рухів на музику (К. Изард, І. Гудим, Л. Куненко тощо). Це пов'язано з тим, що їх засвоєння відбувається через зорове наслідування й тому є недостатньо доступними емоційному сприйманню та наслідуванню дитиною з вадами зору. Також виявлено низку недоліків у формуванні музичних уподобань, що виявлялися в особливостях відбору музичних творів і характеризувалися: обмеженістю музичного досвіду, внаслідок чого їх уподобання складали лише дитячі твори веселого характеру та веселі пісні; вибірковою ставленням до вибору музичних творів для прослуховування чи супроводу своєї діяльності; відсутністю різноваріативності у виборі жанрів музики; пасивністю ініціативи або проявом вербальної негативної реакції. Тож, з урахуванням виявлених недоліків у мотиваційному і емоційному розвитку, у сфері музичних уподобань у методиці музично-особистісного розвитку виділено **II етап – мотиваційно-емоційний**, який реалізовувався за двома напрямками: *музично-мотиваційним* і *музично-емоційним*, кожен з яких мав свої корекційні «надзавдання», перший з яких містив такі: 1) формування стійкого позитивного ставлення до музики, бажання спілкуватися з нею; 2) формування психологічної установки на зацікавлене сприймання музичних творів, інтересу до змісту музичних образів; 3) формування інтересу до активної участі у різних видах музичної діяльності; 4) подолання страху, відчуття неповноцінності перед невідомим видом музичної діяльності; 5) корекція, розвиток, дорозвиток уявлень про образи довкілля через зміст музичних творів, а також сприймання, уваги, емоційної та рухової активності, комунікації тощо.

Корекційно-розвивальними «надзавданнями» другого – *музично-емоційного* напрямку стали такі: 1) розвиток музичного сприймання; 2) розвиток емоційного переживання музики (емоційного відгуку) з опорою на особистий емоційний досвід; 3) розвиток, дорозвиток, корекція виразних рухів (мімічних, пантомімічних) і вокальних проявів та активізація їх на мономодальній, бімодальній і полімодальній основі, подолання стереотипії (рухових автоматизмів). 4) розвиток емоційного словника та адекватного вербального його прояву.

Виявлені недоліки у сфері музичних уподобань дошкільників зі зниженим зором, на нашу думку пов'язані з недостатньою увагою до розвитку позитивно-оцінного ставлення до творів музичного мистецтва. З урахуванням цього, ґрунтуючись на тому, що у формуванні музичних уподобань важливе значення має емоційність сприймання музичних творів, а також розуміння музики через створення музичних образів, нами виділено такі «надзавдання»: 1) розвиток емоційності сприймання музичних творів; 2) розвиток образних музичних уявлень; 3) розвиток позитивно-оцінного ставлення дітей до музики.

У процесі дослідження з'ясовано, що у дошкільників зі зниженим зором спостерігаються недоліки сприймання та розуміння музичних творів, які характеризуються: фрагментарністю, поверховістю, пасивністю, неемоційністю сприймання музичних творів; відсутністю зв'язку з музичними уявленнями, що відбивається на музичних враженнях дітей; недорозвитком вербального висловлювання своїх музичних вражень від прослуханої чи знайомої музики, потреба у вербальній допомозі; обмеженістю і схематичністю, відсутністю цілісності створеного музичного образу; наявності вербалізмів уявлень. У стані та розвитку мовлення, його інтонаційної виразності діти з порушеннями зору також мали свої особливості. Так, у 27,3% дітей виявлено мовленнєві вади, серед яких найбільш поширеними є дислалія, фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення та загальний недорозвиток мовлення I–III рівнів, найбільша кількість яких спостерігається у віці 6 років. Дітям з виявленими мовленнєвими порушеннями було притаманно недорозвиток фонематичного слуху, діафрагмального дихання, вади звуковимови, недорозвиток міміки обличчя та орального праксису, просодики мовлення, її лексико-граматичної сторони тощо, на що необхідно звертати увагу усім фахівцям закладу, у т. ч. і музичному керівникові, здійснюючи профілактичний і корекційний вплив. Сформованість у досліджуваній категорії дітей інтонаційної виразності мовлення мало також свою специфіку, обумовлену недостатнім її розвитком у напрямі розрізнення і відтворення вербального ритму та темпу, регулювання висоти і сили голосу, передачі інтонації, розвитку мімічних рухів тощо. Отже, актуальним є виділення у методиці музично-особистісного розвитку **III етапу – музично-когнітивного**, основним корекційним «надзавданнями» якого стали такі: 1) розвиток сприймання і розуміння музичних творів; 2) профілактика вад мовлення; 3) розвиток засобів інтонаційної виразності мовлення.

Особливості музично-особистісного розвитку дошкільників зі зниженим зором залежать від рівня розвитку загальної активності. Результати досліджень патологічного розвитку вказують на те, що недолік зору, порушуючи активність на біологічному рівні, викликає зниження її на соціальному рівні, і, як наслідок, відбувається недостатній розвиток потреби у спілкуванні, загальна загальмованість моторики, незграбність, неможливість вільного пересування у просторі, недорозвиток прояву виразних рухів, поява автоматизмів, нав'язливих рухів, мімічних стереотипів і, взагалі, відбувається ускладнення в оволодінні тими видами діяльності, які дають змогу здійснювати процес пізнання і отримання від цього задоволення тощо. Загальне зниження активності викликає пасивність, малорухливість у дітей і відбивається на психомоторному розвитку дитини. Отже, з урахуванням виявлених порушень у психомоторному розвитку дошкільників зі зниженим зором у методиці музично-особистісного розвитку виділено **IV етап – музично-діяльнісний**, спрямований на реалізацію низки *дієво-практичних завдань*. З метою розвитку *музично-рухової активності* дошкільників зі зниженим зором необхідним було вирішення таких корекційних «надзавдань»: 1) розвиток мотивації і інтересу до участі у різних видах музичної діяльності, до виконання музичних, музично-рухових і музично-творчих вправ; 2) розвиток активності дитини у різних видах музичної діяльності; 3) розвиток концентрації та тривалості уваги під час виконання різних видів музичної діяльності; 4) розвиток зорових функцій, зорового сприймання; 5) формування зорово-рухових, зорово-просторових, слухо-рухових і вербально-рухових зв'язків; 6) корекція, дорозвиток, розвиток загальної та дрібної моторики; 7) корекція негативних рухових проявів, які виникають на фоні гіпокінезії; 8) сприяння активізації самостійної музично-рухової діяльності дітей;

Корекційно-розвивальними «надзавданнями» щодо розвитку організації рухів у просторі визначено такі: 1) розвиток готовності збережених аналізаторів (слухового, зорового, кінестетичного) до навчання організації рухів у просторі; 2) навчання орієнтуванню на власному тілі; 3) орієнтування в симетричних сторонах простору; 4) організація локомоторних рухів у просторі; 5) активізація словника просторовою термінологією.

Для розвитку координації рухів нами виділено такі «надзавдання», як: 1) розвиток узгодженої взаємодії рухів рук; 2) розвиток узгодженої взаємодії рухів рук і ніг; 3) розвиток узгодженої темпо-ритмічної взаємодії мовлення з рухами дрібною та загальною моторикою.

Результати експериментального дослідження засвідчили недорозвиток у досліджуваній категорії дітей творчих здібностей, які виявлялися у труднощах самостійної пісенної, інструментальної та рухової імпровізаціях. Спостереження за процесом музично-рухової творчості показало, що дітям із порушеннями зору дуже важко було вигадувати нові музичні образи, оригінальні рухи, комбінувати їх, створювати нові, які відповідали б характеру та сюжету музичного твору. З урахуванням виявлених недоліків у методиці музично-особистісного розвитку виділено **V – репродуктивно-творчий етап**, під час якого цілеспрямовано відбувався розвиток творчих здібностей, виховання потреби і здатності до творчої самореалізації. Корекційними «надзавданнями» цього етапу стали: 1) розвиток пісенної імпровізації; 2) розвиток інструментальної імпровізації; 3) розвиток рухової імпровізації.

Для посилення корекційного впливу етапів методики нами було упроваджено в практику процесу музичного виховання корекційні *заняття з ритміки, музичної логоритміки, горизонтальної пластики та музикотерапії за розробленими нами програмами*.

Для посилення корекційної ефективності III – музично-когнітивного етапу методики – впроваджено заняття з музичної логоритміки. У загальному розумінні логopedична ритміка – це корекційна методика навчання й виховання осіб з різними порушеннями психофізичного розвитку засобами рухів, музики та слова.

Музичні логоритмічні заняття з дітьми зі зниженим зором, які проводить музичний керівник, за постановкою корекційних завдань відрізняються від логоритмічних занять, що проводить логопед з цією ж самою категорією дітей, але об'єднуючою їх ланкою є профілактико-розвивальний, компенсаторно-корегуючий характер та засоби впливу: слово, рух, музика.

Для посилення корекційної ефективності IV – музично-діяльнісного етапу методики – впроваджено заняття з ритміки, що включають систему ритмічних вправ, побудованих на взаємозв'язку музики, слова і рухів, об'єднувальною ланкою яких виступає ритм, музичний ритм. Це дозволяє цілеспрямовано впливати на порушені сторони музично-особистісного розвитку. Основу цих занять склали вправи, які передбачали виконання рухів під музикою та/або з мовленням. Це дозволяло музичному керівникові (вихователю з ритміки, хореографу) цілеспрямовано формувати та розвивати відчуття ритму в дитини зі зниженим зором на мономодальній, бімодальній і полімодальній сенсорній основі, позитивно впливати на музичний розвиток дошкільника зі зниженим зором, що складало компенсаторну спрямованість цих занять.

Для посилення корекційної ефективності IV і V етапів методики у практику музичного виховання впроваджено корекційні заняття з горизонтальної пластики, метою яких визначено розвиток відчуття ритму, відтворення музично-рухового образу у виразних пластичних горизонтальних рухах, а також дорозвиток і розвиток компонентів музично-особистісного розвитку, корекція негативних проявів психічного стану та порушеної постави, розвиток простежуючих функцій зору та компенсаторних процесів. Горизонтальною пластикою доцільно було займатися дітям із важкими зоровими захворюваннями (глаукомою, атрофією зорового нерву, міопією високого ступеню тощо), яким протипоказано виконання деяких музично-ритмічних вправ, а саме: бігу, стрибків, різких нахилів, вправ ритмічної гімнастики тощо.

Упровадження музикотерапії у процес музичного виховання дошкільників з порушеннями зору є ефективним посиленням V етапу методики у напрямі креативного розвитку дитячої особистості. Метою проведення цих занять визначено гармонізацію внутрішнього світу дитини, покращення її фізичного та психологічного стану, корекція негативних емоційно-психологічних проявів, розвиток її творчих здібностей. Обов'язковою вимогою до проведення музикотерапевтичних занять стало те, що вони проводилися музичним керівником в ігровій формі і відрізнялися за своїм змістом і постановкою завдань від музикотерапевтичних занять, які проводив практичний психолог. Практичний психолог діяв цілеспрямовано з одним типом порушень, здійснюючи психокорекцію, натомість, музичний керівник акцентував увагу на психопрофілактичній і корекційно-розвивальній роботі й діяв з групою дітей, які різнилися своїм емоційним станом і психофізичним розвитком.

Отже, роблячи висновки, підкреслимо, що шляхами посилення корекційної ефективності процесу музичного виховання у дошкільних навчальних закладах для дітей зі зниженим зором, в першу чергу, визначено проведення діагностичного вивчення з метою виявлення об'єктів подальшого корекційного впливу на основі чого будуватиметься корекційний складник процесу музичного виховання у єдності змістового і процесуального його компонентів. Змістовий компонент системи корекційного спрямування музичного виховання ґрунтується на принципах організації цього процесу, методах і прийомах музично-особистісного розвитку, а процесуальний реалізує корекційну методику та її посилення за допомогою впровадження корекційних занять з музичного виховання. Отже, окреслені у роботі шляхи посилення корекційної ефективності процесу музичного виховання у дошкільних навчальних закладах для дітей зі зниженим зором визначають його корекційну спрямованість, і, як результат – відбувається покращення рівнів музично-особистісного розвитку, що у подальшому позитивно впливатиме на процес соціалізації досліджуваної категорії дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куненко Л. О. Використання музики як корекційно-компенсаторного і терапевтичного засобу у спеціальній школі / Л. О. Куненко // Медико-психологічні проблеми дефектології : Зб. наук. праць. – Херсон : ПО «Терра», 2001. – С. 97–103.
2. Музыкальное воспитание детей с проблемами в развитии и коррекционная ритмика : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, Л. Н. Комиссарова, Г. Р. Шашкина, О. Л. Сергеева; под ред. Е. А. Медведевой. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 224 с.
3. Нафікова Л. Особливості проведення музичних занять у спеціальних дошкільних закладах для дітей із порушеннями зору / Л. Нафікова // Дефектологія. – 2011. – № 4. – С. 25–29.
4. Синьов В. М. Загальні та специфічні закономірності психічного розвитку дитини при нормальному і ушкодженому зорі / В. М. Синьов, Є. П. Синьова // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки : б. наук. праць. – Випуск 1. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – С. 1–7.
5. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору: моногр. / Є. П. Синьова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 442 с.